

Izvajalec: **LJUDSKA UNIVERZA JESENICE**

Projekt: Center vseživljenjskega učenja Gorenjska

Točka vseživljenjskega učenja:

Dom Dr. Janka Benedika Radovljica
Šercerjeva ulica 35
4240 Radovljica

Gradivo za predavanje:

JANEZ VAJKARD VALVASOR

Pripravila: Nada Trošt
Radovljica, 20. februar 2013

JANEZ VAJKARD VALVASOR

Baron in prvi slovenski enciklopedist

Janez Vajkard Valvasor, kranjski plemič, polihistor, član Kraljeve družbe,

* maj 1641, Ljubljana (krščen 28. maja),

† pred 16. novembrom 1693, Krško.

ŽIVLJENJE

Janez Vajkard Valvasor se je rodil na Starem trgu v Ljubljani leta 1641 v plemiški družini, izvirajoči iz Italije.

Valvasorjev oče je bil lastnik gospodstev Gamberk in Medija na Izlakah, tu je Valvasor preživel svoje otroštvo skupaj s 16 brati in sestrami. Gimnazijo je končal pri jezuitih v Ljubljani.

O njegovi izobrazbi in bogastvu priča:

- obsežna knjižnica, v kateri je imel vsa takrat pomembna znanstvena dela (10.000 zvezkov),
- bogata zbirka umetniških slik,
- mnogo matematičnih in astronomskih instrumentov in
- zbirka starih novcev.

Valvasorjeva knjižnica - Poročna dvorana – grad Bogenšperk

Kljub razgledanosti in izobraženosti ga je močno zaznamovala vera v hudiča, čarovnice,...

Svoje znanje je izpopolnjeval in si nabiral izkušnje na potovanjih po tujini (Nemčija, Severna Afrika, Francija, Švica) in v vojaških službah.

V letih 1663 - 1664 se je udeležil boj zoper Turke.

Ko se je leta 1672 vrnil, je kupil gradova Bogenšperk, Črni potok in že porušeni grad Lichtenberg, ter hišo v Ljubljani.

Grad Bogenšperk nekoč (Valvasorjeva slika) in danes.

Za stalno bivališče si je izbral grad Bogenšperk pri Litiji.

Ker je večji del svojega življenja posvetil študiju in raziskovanju slovenske zemlje, mu veliko časa za prebivanje v gradu ni ostalo.

Leta 1678 je na gradu uredil bakroreznico in tiskarno za bakroreze, katero je vodil znani avstrijski bakrorezec Andrej Trost. Valvasor je vzdrževal lepo število risarjev, bakrorezov in bakrotiskarjev.

Leta 1672, ko je kupil vse premoženje, se je tudi poročil s trinajstletno Ano Rozino Graffenweger, s katero je imel devet otrok. Pet otrok je umrlo zelo zgodaj, ob porodu zadnjega otroka leta 1687 je umrla še žena Rozina. Tri mesece po njeni smrti se je poročil še z baronico Ano Maksimilo Zetscher iz Vrhovega. Z njo je imel še štiri otroke.

Valvasor je umrl leta 1693 v 52. letu starosti v Krškem. Pokopan naj bi bil v družinski grobnici v grajski kapeli na Mediji.

POLIHISTOR – poznavalec več raznolikih strok

Valvasor je bil vsestranska osebnost. Njegovo delo ni bilo omejeno samo na eno področje ali znanost, ampak je obsegalo več raznovrstnih področij. Tako je zapustil obširno znanstveno delo.

Valvasor je bil:

- zgodovinar,
- zemljepisec,
- narodopisec,
- krajepisec,
- topograf,
- etnograf,
- kartograf,
- risar,
- naravoslovec,
- tehnik
- zbiratelj in
- založnik.
- Proučeval je slovensko zemljo, kraje, ljudi in običaje.
- Venomer je potoval po deželi, izpraševal, brskal po arhivih, zapisoval, risal in meril, se vzpenjal na gore in se spuščal v jame.
- Želel je, da tudi tujina bolje spozna njegovo domovino.

Nastajale so knjige, ki jih je od leta 1679 leto za letom pošiljal v svet.

Leta 1683 je pero zopet zamenjal z mečem, ko je kot stotnik moral voditi 400 pešcev na Štajersko proti upornikom in Turkom.

Ko se je vrnil, je začel pripravljati svoje največje delo, Slavo vojvodine Kranjske. Zanj je žrtvoval skoraj vse svoje premoženje in, ko je leta 1689 izšlo, je moral prodati še grad Bogenšperk in hišo v Ljubljani. Iz ostanka premoženja je kupil hišo v Krškem, kamor se je preselil leta 1693 in tam še istega leta umrl.

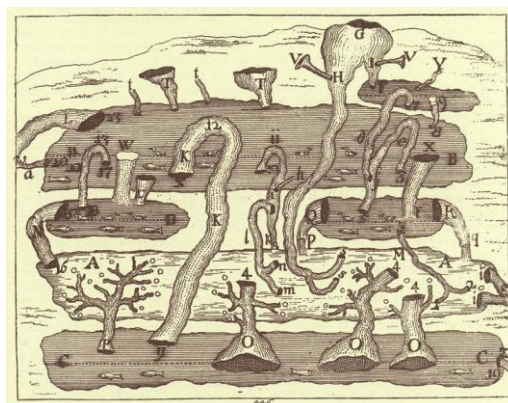
VALVASORJEVA DELA

- Slava vojvodine Kranjske, ki je izšla v Nürnbergu leta 1689
- Raziskava Cerkniškega jezera, ki je Valvasorja "pripeljala" med člane Angleške kraljevske družbe
- Ustanovitev prvega grafičnega zavoda na slovenskih tleh leta 1678
- Izdaja več zbirk topografij in bakrorezov
- Načrt za predor Ljubelj
- Načrt in izvedba nove tehnike ulivanja brona
- Velika grbovna knjiga
- Pasijonska knjižica - *Dominicae passionis icones*, 1679 in še druga dela.

RAZISKAVA CERKNIŠKEGA JEZERA

Cerkniško jezero je zaradi svojega presihajočega delovanja že od nekdaj zbuvalo ugibanja o ustroju svojega delovanja, privabilo je tudi Valvasorja.

Iz opazovanja in raziskav je nastal tudi daljši zapis v 4. poglavju *Slave vojvodine Kranjske*.

Cerkniško jezero s sifoni (Valvasorjeva slika)

- Raziskava jezera je Valvasorju prinesla edino priznanje v življenju.

- Leta 1687 je bil namreč izvoljen za člana angleške Kraljeve družbe (Royal Society) v Londonu, znanstvenega društva, ki je med svoje člane štelo najznamenitejše učenjake tistega časa (npr. Isaac Newton).
- Njegov spis so objavili v dveh tujih znanstvenih zbirkah.

SLAVA VOJVODINE KRANJSKE

- Slava vojvodine Kranjske predstavlja vrh njegovega dela.
- Izšla je v Nürnbergu leta 1689.
- Napisana je bila v nemškem jeziku, da bi bila razumljiva čim širši množici.
- S sodelavci je zbral podatke, ki so danes neprecenljivi vir za prikaz življenja današnje Slovenije ob koncu 17. stoletja.
- S tem delom je želel predstaviti svojo domovino tujcem.

Izvirnik Slave vojvodine Kranjske iz leta 1689

Slava Vojvodine Kranjske zajema:

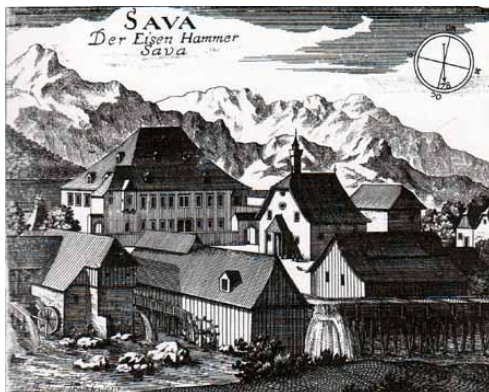
- 15 knjig, vezanih v štiri zvezke,
- ki obsegajo 3532 strani in
- 24 prilog.
- Opremljena je s 528 grafikami, ki jih je risal sam Valvasor.

Bil je pravi mojster risanja. Na vsako pot sta ga spremljala svinčnik in skicirna knjiga.

V njih je vojvodina Kranjska opisana najbolj temeljito do tedaj.

Po vsebini so opisi: krajev, gradov, gora, voda, jam, gospodarstva, prometa itd.

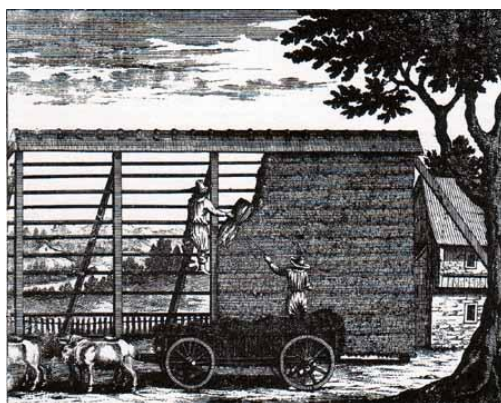
Stara Sava Jesenice (Valvasorjeva slika)

Piše tudi o vremenu, zdravstvu, rastlinstvu, živalstvu in podobnem.

Do zdaj je bilo v slovenski jezik prevedenih le nekaj odlomkov, 320 let po izdaji pa se je Zavod Dežela Kranjska lotil leta 2009 prevajanja obsežnega dela, ki bo obsegalo pet knjig, končano bo do konca leta 2013.

S tako natančnim in podrobnim opisom, kakršnega je po Valvasorjevi zaslugi dobila Kranjska, se v 17. stoletju lahko pohvali le malokatera dežela.

Še posebej dragoceno je narodopisno gradivo, kot so podobe kozolcev, kmečkih voz, ljudskih noš, poročila o življenju prednikov, o domači obrti, hrani, o šegah in navadah našega ljudstva itd.

podajanje v kozolec (Valvasorjeva slika)

Njegove topografske podobe imajo veliko kulturnozgodovinsko in umetniško vrednost. Primerjati se jih da z današnjimi fotografijami.

Ljubljana (Valvasorjeva slika)

NAČRT ZA PREDOR POD LJUBELEM

Leta 1575 je bil tik pod vrhom prelaza Ljubelj zgrajen krajši predor (dolžina 100 m), ki je bil eden prvih gorskih predorov v Evropi. V uporabi je bil do leta 1728, ko so odkopali strop predora in ga tako spremenili v usek. S tem se je cesta razširila, vendar prehod pozimi zaradi obilice snega še vedno ni bil mogoč.

Ljubelj (Valvasorjeva slika)

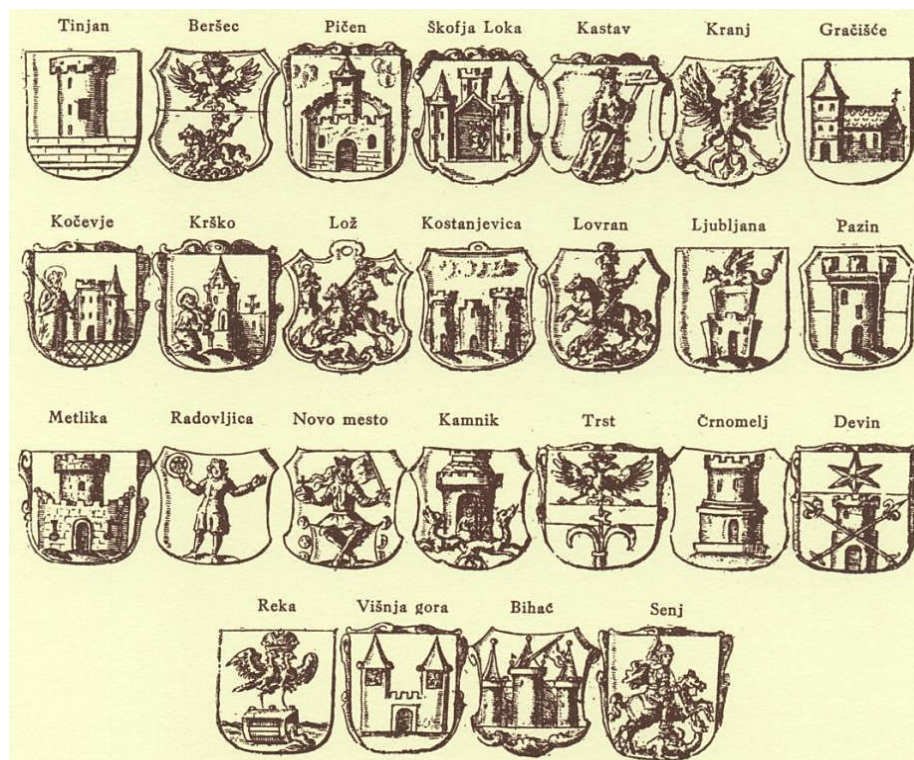
Valvasor se je zavedal pomembnosti te prometne povezave med Kranjsko in ostalimi severnimi deželami. Iz tega se je porodil njegov načrt o gradnji novega daljšega predora. Izbruh kuge v deželi mu je preprečil uresničitev načrta. Za koliko je prehitel čas pove dejstvo, da je današnji predor (dolžina 1,8 km) bil odprt šele leta 1964.

VELIKA GRBOVNA KNJIGA BARONA JANEZA VAJKARDA VALVASORJA

Kodeks OPUS INSIGNIUM ARMORUMQUE je pomembno delo na 388 tekoče oštevilčenih straneh z 2041 grbi, Valvasor jih je zbral ob sodelovanju slikarja Bartholomaeusa Ramschissla med letoma 1687 in 1688.

Darilo predsednika Danila Türka vojvodi Edinburškemu - Velika grbovna knjiga barona Janeza Vajkarda Valvasorja. (foto: bobo) 21. oktober 2008,

Grbi kranjskih mest (Valvasorjeva slika)

POMEN VALVASORJEVEGA DELA

- V Valvasorjevem času je grad Bogenšperk deloval kot nekakšen znanstveni center.
- Valvasor je bil eden prvih sistematičnih kartografov pri nas. Bil je prvi, ki se je pričel ukvarjati z bakrotiskom in je ustanovil svoje grafično podjetje.
- Kranjski jezik imenuje "naš jezik", uporablja krajevna imena v slovenski obliki, govori prikupno o Slovanih, pozna dela Cirila in Metoda, obravnava domače pisatelje itd.
- Valvasor je zaradi svojega prispevka k slovenski znanosti in kulturi ena ključnih osebnosti slovenske zgodovine.

- Upodobljen je bil na bankovcu za 20 SIT.

- Od leta 2008 dalje podeljujejo Medalje Janeza Vajkarda Valvasorja Mednarodne podiplomske šole Jožeta Štefana za gospodarstvenike.

- Po njem se imenuje knjižnica v Krškem, nekateri trgi, objekti, postavljenih je več njegovih spomenikov.
- Muzej na gradu Bogenšperk predstavlja Valvazorjevo delo in utrip življenja tistega časa na gradu.

Viri:

http://sl.wikipedia.org/wiki/Janez_Vajkard_Valvasor

http://www.kam.si/veliki_slovenci/janez_vajkard_valvasor.html

<http://www.savel-hobi.net/valvasor/slike/>

<http://svitar.si/obdobje-baroka/>

http://www.e-fotografija.com/galerija/gallery_bigpic.php?id=25899&limit=&sortby=

<http://www.slovenija-danes.slovinci.si/kultura>

http://kraj.eu/slovenija/grad_bogensperk/photos/slo

Zbrala in pripravila:

Nada Trošt

Februar 2013